

Ümid Çingiz oğlu ƏLİZADƏ
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı

MÜASİR DÖVRDƏ SƏNAYE SAHƏLƏRİNİN VƏ MÜƏSSİSƏLƏRİNİN INNOVASİYALAŞDIRILMASI PROSESLƏRİNƏ NƏZƏRİ YANAŞMALAR

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – müasir dövrdə sənaye sahələrinin və müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinə nəzəri yanaşmaların müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Bu məqsədlə sənaye sahələrinin fəaliyyətinin səmərəli təşkili və innovasiyalaşdırılması prosesləri araşdırılmışdır. Xüsusilə, sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinin mahiyyəti baxılmış və problemlər açıqlanmışdır. Azərbaycanda sənaye sahələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinin zəif getməsinin səbəbləri verilmişdir. Yaxın perspektivdə sənaye sahələrinin və onun müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinin intensivləşdirilməsi üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın metodu – kimi əsasən elmi abstraksiya, təhlil, sintez, müqayisə və ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir. Bunlarla yanaşı, sənaye sahələrinin və onun müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması prosesləri üzrə müxtəlif tədqiqatçıların elmi əsərlərinə də istinad edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – hazırkı şəraitdə məqalədə yer almış elmi-praktiki nəticələrdən Azərbaycanın sənaye sahələrinin və onun müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinin genişləndirilməsi istiqamətlərində tədbirlərin və fəaliyyət strategiyalarının hazırlanmasında faydalı olması ilə əlaqədardır.

Açar sözlər: sənaye, sənaye sahələri, sənaye müəssisələri, innovasiya, innovasiya prosesləri, innovasiya proseslərinə nəzəri yanaşmalar.

JEL: O30; O31; O32; Q55

UOT: 338.28

DOI: <https://doi.org/10.54414/VQLL2763>

Giriş

Elmi fikrin yeni istiqaməti sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması imkanları ilə bağlı tədqiqatlardır. İnnovasiyalaşdırma müəssisəyə maksimum fayda gətirməsi üçün yeni texnologiyanın sosial-iqtisadi səmərəliliyinin müəyyənləşdirilməsi, ETT-nin və səmərəliliyin idarə edilməsi metodologiyasının hazırlanması zəruridir. İnnovativ inkişaf yolu müvafiq elmi-texniki işlərin və investisiyaların yaradılmasını tələb edir. Sosial-iqtisadi münasibətlərin inkişafının müasir mərhələsində sənaye müəssisələri öz fəaliyyətlərini həyata keçirərkən xeyli çətinliklərlə üzləşirlər. Mənfi tendensiyaları aradan qaldırmaq məqsədilə sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin müsbət nəticələrini təmin etmək üçün onların bütün sahələrində innovasiyalar tətbiq etmək lazımdır. Bu baxımdan sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması onların səmərəli fəaliyyətinin təşkilinin əsas şərtidir. Kifayət qədər innovativ potensiala malik olan və ondan səmərəli istifadə edən

sənaye müəssisələri özlərini xarici mühitin mümkün təhlükələrindən qoruyub və bu təhlükələrə vaxtında cavab verə bilirlər.

Bu gün innovasiya fəaliyyəti istənilən yerli və ya xarici müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin artırılması və uğurlu inkişafı üçün əsas amildir. İnnovasiyalar vasitəsilə müəssisələr öz rəqabət üstünlüklərini və bununla da bütün fəaliyyətlərinin səmərəliliyini artırmaqla bilirlər. İnnovasiyaların tətbiqi ilə bazarda strateji liderliyə də nail olmaq olar. Məhz buna görə rəqabətin getdikcə kəskinləşdiyi və sərtləşdiyi indiki dövrdə istənilən müəssisənin əsas xüsusiyyəti aktiv innovasiyalaşdırma prosesinin reallaşdırılmasıdır. Məhz bu hallar innovasiyaların öyrənilməsinə marağı və onların müəssisənin fəaliyyətinə təsirini müəyyənləşdirir. Əksər müəssisə rəhbərlərinin fikrincə, innovasiya sadəcə olaraq istehsalata daxil edilən yeni bir obyektədir, lakin bu yanaşma son dərəcə yanlışdır. Əslində, innovasiya müəssisənin istehsal fəaliyyətinə uğurla daxil edilmiş və elmi tədqiqat və ya kəşf edildikdən

sonra ona mənfəət gətirən, əvvəlki analoqundan keyfiyyətə fərqlənən obyektədir. Beləliklə, innovasiya idarəetmə obyektini dəyişdirmək və müxtəlif növ effektlər əldə etmək üçün yeniliyin tətbiqindən əldə edilən yekun nəticədir.

Sənaye sahələrinin və müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması proseslərinə nəzəri tədqiqi

XIX əsrin əvvəllərindən etibarən innovasiyanın mahiyyətinin tədqiqi və öyrənilməsi ilə çoxlu sayda yerli və xarici tədqiqatçılar məşğul olmuşlar. Onlar öz əsərlərində innovasiya konsepsiyasının mahiyyətinə öz yanaşmalarını vermişlər, bunun nəticəsində hazırda bu terminin müxtəlif nöqteyi-nəzərdən bir çox tərifləri mövcuddur. Innovasiya fəaliyyəti uzun müddət alimlərin xüsusi diqqəti sferasında olmuşdur. A.Smit, J.Şumpeter, K.Friman kimi alimlər innovasiya məsələlərini bir vaxtlar nəzərdən keçirmiş, cəmiyyətin inkişafı üçün əhəmiyyətini dərk etmişlər. Hazırda innovasiya prosesləri ölkələrin inkişaf səviyyəsini, konkret fəaliyyət sahələrini müəyyənləşdirir. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması onların idarə edilməsi ilə sıx bağlıdır. Müasir idarəetmə, ilk öncə, innovasiyaya əsaslanan idarəetmədir. İdarəetmənin ən mühüm komponenti bütün fəaliyyət sahələrində daim yenilənmə prosesi olan innovasiyadır. “Innovasiya” termini iqtisadiyyatın və idarəetmənin müxtəlif sahələrində çox geniş istifadə olunur. Buna görə bu terminin mahiyyətini aydınlaşdırmaq üçün onun haqqında müxtəlif müəlliflərin fikirlərini nəzərə almaq lazımdır [1, s.326]. Sosioloji lüğətdə “innovasiya” termini ingilis, alman və latın mənşəlidir (ingilis və almanca “innovation”, latınca “innovatio”) və yeni bir şeyin yenilənməsi və ya təqdim edilməsi kimi tərcümə olunur. Yəni yeni prosesin, sistemin, metodların, məhsulların, yeni texnologiyaların, xidmətlərin, ixtiraların və ya ideyaların tətbiqi deməkdir. Müasir iqtisadiyyatda müəssisədə innovasiyaların tətbiqi yeni məhsulların hazırlanmasına gətirib çıxarır və bazarda rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsini təmin edir. Innovasiya elmi tədqiqatların və ya praktiki inkişafın nəticəsi olmuş yeni növ məhsul, istehsal üsulu və ya texnologiyadır. Innovasiya kommertiya dövryyəsi sferasına daxil edilmiş, yəni praktiki olaraq mənimsənilmiş yenilikdir. Bir sıra xarici müəlliflər innovasiyanı yeni ideyanın praktiki

şəkildə həyata keçirildiyi proses kimi başa düşürlər. Bəzi iqtisadçılar innovasiya dedikdə - müəssisələrdə məhsul və texnologiyanın yeni, təkmilləşdirilmiş xassələrinin bazara çıxmasına səbəb olan kommertiya, istehsal və texniki tədbirlər kompleksi sistemi başa düşürlər. Bəziləri isə innovasiyanı ideya və ixtiralarından istifadə əsasında sənaye proseslərini təkmilləşdirən sosial, iqtisadi, təşkilati və texniki proses kimi müəyyənləşdirir.

Azərbaycanın iqtisadçı alimlərindən olan A.H.Tağıyev və Q.Ə.Səfərov innovasiyaya konkret yeni ideyanın yaradılmasından onun reallaşdırılmasına qədər məqsədyönlü, ardıcıl və bir-birilə əlaqəli proseslərin məcmusu kimi yanaşmışlar [2, s.13]. Elmi ədəbiyyatda innovasiyaya həssaslıq texnoloji yenilikləri təkcə yaratmaq deyil, həm də tətbiq etmək qabiliyyəti kimi şərh olunur. Başqa bir yanaşma innovasiyaya həssaslığı müəssisənin innovasiyaları təkrar istehsal etmək istəyi və qabiliyyəti kimi xarakterizə edir. Innovasiyanın tətbiqinin son nəticəsi mənfəətdir. Miqyas nöqteyi-nəzərindən innovasiya elmin və texnikanın nailiyyətlərinə əsaslanan sosial sistemin keyfiyyətə təkmilləşdirilməsi və çevrilməsi məqsədi ilə dəyişməsidir. Yeniliyin qavranılması nöqteyi-nəzərindən innovasiya müəssisə və ya təşkilatda ilk dəfə baş verən hər hansı yeni proseslərə aiddir. Həmçinin, innovasiya müəyyən proseslərin, məhsulların, xidmətlərin dəyişdirilməsi təklifinin birləşdirilməsi və onların təkmilləşdirilməsinə tələbatın olması nəticəsində yaranır. Innovasiyanın xüsusiyyətlərindən biri onun məqsədəuyğunluğu və iqtisadi effekt əldə etmək imkanındır.

İnnovativ ideyaların axtarışı üçün yaxşı işləyən sistem innovativ fəaliyyətin tərkib hissəsidir. İlk planlaşdırma mərhələsində müəssisənin bütün işçilərini bu prosesə cəlb etmək, onlara özünütəşdiq və karyera yüksəlişi üçün imkanlar yaratmaq vacibdir. İnnovativ transformasiyalar zamanı intellektual fəaliyyət prosesində özünütənzimləmə sistemi statusu qazanan işçilərin motivasiyasının rolu əhəmiyyətli dərəcədə artır. Eyni zamanda, mütəxəssislər arasında özünü reallaşdırmağa və şəxsi xidmətlərin universal tanınmasına ehtiyac artır. Innovasiya istehsal və kommertiya fəaliyyətinin bütün mərhələlərində yeniliyi tətbiq etmək bacarığı ilə əlaqəli iki növ potensialdan - elmi (ən yeni texnologiyalar və avadanlıqlar) və intellektual potensialdan istifadəyə əsaslanan mürəkkəb iqtisadi

sadi və təşkilati prosesdir. Bu prosesin mühüm elementi onun investisiya dəstəyi - maliyyə resurslarının tapılması və rəşional istifadəsidir [3, s.10]. Təkcə yüksək texnologiyalar sahəsində deyil, digər sahələrdə - kənd təsərrüfatından tutmuş neft sənayesinə qədər innovasiyalar formalaşır. İnnovasiya sərt rəqabət şəraitində olan şirkətlərə xərcləri azaltmaqla, məhsuldarlığı artırmaqla, yeni məhsul və bazarlar yaratmaqla əlavə mənfəət əldə etməyə kömək edir. İndiki mərhələdə innovasiya yenilik, bazarda tez satış imkanı, insan fəaliyyətinin istənilən sahəsində tətbiq oluna bilmə, iqtisadi və digər növ effektlər gətirmək kimi xüsusiyyətlərə malik olmalıdır. İstənilən innovasiyanın sərmayəni artırmadan belə onun keyfiyyətini və yeni effektiv inkişafın sayını artıran məqsədi olmalıdır.

Müasir cəmiyyətin inkişafını innovasiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Bazar şəraitində rəqabətqabiliyyətli məhsullar yaratmaq üçün innovasiyalardan istifadə etmək lazımdır. Bu, investisiya axınına, istehsal xərclərinin azalmasına və yeni bazarların tutulmasına səbəb olan effektiv rəqabət vasitəsidir. İstehsalla bağlı innovasiya anlayışı ilk dəfə innovasiya nəzəriyyəsinin banisi Jozef Şumpeter tərəfindən istifadə edilmişdir, o, innovasiyaya mənfəət əldə etməklə yanaşı, səmərəliliyin artırılması vasitəsi kimi baxmışdır.

Müəssisədə innovasiyaların tətbiqi üçün yeni texnikanın sosial-iqtisadi səmərəliliyinin təşkili, ETT-nin idarə edilməsi və onun effektivliyi metodologiyasını müəyyənləşdirmək lazımdır. Müəssisənin hazırkı sosial-iqtisadi inkişafının əsas vəzifəsi innovativ yola çıxmaq və yeni artım amillərindən ən səmərəli istifadə etməkdir. Bu yanaşma müəssisəni bilik tutumlu istehsala çevirməyə imkan verəcək. Müəssisənin innovativ fəaliyyətini idarə etmək üçün daha effektiv alət seçmək məqsədilə onların innovativ fəallığının artırılması yollarının modelləşdirilməsi faydalı olacaqdır. Bunun sayəsində müəssisənin rəqabət qabiliyyətini artırmaq, innovasiyalar üçün daxili imkanları tez müəyyənləşdirmək və kommersiya fəaliyyətinin effektivliyini artırmaq üçün gizli ehtiyatları tapmaq mümkün olacaqdır. Müəssisəyə innovasiyaların tətbiqi üçün effektiv model yara-darkən, effektivlik, rəqabət qabiliyyəti, maliyyələşdirmə mənbəyi, risk səviyyəsi, xərclər kimi göstəriciləri qiymətləndirmək lazımdır [4,

s.298]. Mövcud bazar şəraitində müəssisədə innovativ inkişafın olması onun məhsullarının istehlakını artırmağa və bütövlükdə bazarın səmərəliliyini tarazlaşdırmağa kömək edəcəkdir.

Müəssisələr innovasiya fəaliyyətini ölçmək üçün müxtəlif yanaşmalardan istifadə edirlər, bəziləri müəssisənin strateji maraqları ilə birləşən vahid innovasiya göstəriciləri sisteminə malikdir. Bir qayda olaraq, müəssisələrdə innovasiyanın effektivliyi "klassik" maliyyə göstəricilərindən istifadə etməklə qiymətləndirilir. Beləliklə, müəssisələrdə innovasiyaların tətbiqinə kompleks yanaşmanın tətbiqi onların dinamik inkişafına, rəqabət qabiliyyətinin, marketinq siyasətinin gücləndirilməsinə səbəb olacaqdır. İqtisadi fəaliyyət sahələrinin innovasiyalaşdırılması yüksək səviyyəli strateji yanaşma tələb edir və bunun əsasında əksər xarici ölkələrdə innovasiyalaşdırma sürətlə reallaşdırılır. Məsələn, Aİ ölkələrində iqtisadiyyatın bütün iqtisadi fəaliyyət sahələrinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədilə ümumi iqtisadi xarakterli mexanizmlərdən istifadəyə geniş yer verilir, innovativ sahibkarlıq fəaliyyəti daha yüksək səviyyədə stimullaşdırılır [5, s.30]. Müəssisələrin innovativ fəaliyyəti məqsədyönlü olmalıdır ki, bu da yeni məhsulun hazırlanmasını və ya onun təkmilləşdirilməsini nəzərdə tutur ki, müəssisə rəqabət mühitinin risklərinə tab gətirə bilsin. Müəssisənin innovasiyalaşdırılması zamanı innovasiya bazarında yaranan risklər nəzərə alınmalı və innovasiya strategiyasının təkmilləşdirilməsi operativ şəkildə təmin edilməlidir. Müxtəlif strategiyaların formalaşdırılması sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması fəaliyyətində operativ və strateji planlaşdırmanın kompleks istifadəsinə əsaslanmalıdır. Strateji planlaşdırma xarici mühitdə qeyri-müəyyənlik amillərinin təsirini azaltmağa və onun fəaliyyəti üçün riskləri azaltmağa imkan verir [6, s.84].

Bu gün innovasiya müəssisə səviyyəsində ETT-nin təzahürü kimi xarakterizə edilə bilər, çünki onlar yeni, daha keyfiyyətli məhsullar meydana çıxmasını, istehsal və istehlakçı problemlərinin həlli üçün təkmilləşdirilmiş üsulları, müştərilərin ehtiyaclarını ödəmək və təşkilatın faydalarını maksimum dərəcədə artırmaq üçün satılan məhsulların çeşidini yeniləməyi nəzərdə tutur. Müəssisə innovasiyanın effektivliyini əldə ediyi mənfəətin məbləği və bunun üçün tələb olunan xərclərlə müəyyənləşdirə bilər. İstehlakçılara

gəldikdə isə, onlar üçün innovasiyanın effektivliyi müəyyən ehtiyacın ödənilməsi və problemlərinin həlli dərəcəsi ilə, həmçinin yaranan faydalı effektin ümumi dəyəri və alternativlərlə müqayisədə xüsusi üstünlüklərin olması ilə xarakterizə olunur. Bunu nəzərə alaraq, innovasiyadan müxtəlif təsir formalarını almaq olar. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının yekun nəticələrinə müxtəlif amillər təsir edir ki, bunların da əsasını onların elmi-texniki potensialı, resursların mənbələri və növləri, yüksək investisiyalar və effektiv idarəetmə konsepsiyası təşkil edir. Bütün bu amillərin optimal tətbiqi ilə innovasiya strategiyasının reallaşdırılmasının nəticəsi əksər hallarda müsbət olacaqdır.

Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının əsas məqsədi yeni, daha rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalı və satışı yolu ilə onu inkişaf etdirməkdir. Bundan əlavə, bu məhsulların istehsalı, çatdırılması və satışı üçün üsul və vasitələri daim təkmilləşdirmək lazımdır. Tədqiqatçı L.F.Mahmudovanın fikrincə isə, sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının əsas məqsədi daha çox yeni məhsulların və yüksək texnologiyaların yaradılması və tətbiqi ilə bağlıdır. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması reproduktiv proseslərin səmərəliliyinin artırılmasında və sahibkarlıqdan mənfəətin əldə edilməsində önəmli rol oynayır. Beləliklə, sənayenin innovasiyalaşdırılması istehsal proseslərinin səmərəliliyinin və məhsulların keyfiyyətinin yüksəldilməsi proseslərinə fəal müdaxilə və əhəmiyyətli dəyişikliklərin reallaşdırılması xassəsi ilə seçilir. Başqa sözlə, innovasiyalaşdırma nəticəsində əldə edilən məhsullar analoqlarından önəmli dərəcədə fərqlənir və keyfiyyətinə və digər parametrlərinə görə üstün xüsusiyyətləri ilə seçilir [7, s.29]. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının əsas vəzifələri sırasına daxil edilə bilər: məhsulların keyfiyyətinin yüksəldilməsi; istehsal və satış xərclərinin azaldılması; köhnəlmiş məhsul növlərinin dəyişdirilməsi; müəssisənin və onun məhsullarının bazarda payının artırılması və s. [8, s.206]. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması başlamaq üçün, ilk öncə, nəzərə alınmalı amillərə daxildir: prosesin idarə oluna bilənliyinə diqqət yetirilməsi, yəni ona təsir etmək bacarığının olması; innovasiyaya davamlı proses kimi baxılması; sənaye müəssisəsi səviyyəsində müəyyən

amillər və innovasiya şərtləri arasında ümumi asılılıqların olması və s.

İqtisadi transformasiyalar şəraitində sənaye sahələrinin və müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının intensivləşdirilməsi yolları

Müəssisənin innovativ fəaliyyətinin idarə edilməsi və innovativ potensialın qiymətləndirilməsinin ən səmərəli olması üçün sənaye sektorunda olan müəssisələrdə innovativ fəallığın artırılması yollarını hazırlamaq lazımdır. Sənaye müəssisəsinin müasir sosial-iqtisadi inkişafının əsas vəzifəsi innovativ trayektoriyaya daxil olmaq və prinsipcə yeni artım amillərindən maksimum istifadə etməkdir. Bu yanaşma müəssisələri bilik tutumlu istehsal əsasında yenidən təşkil etməyə imkan verəcəkdir. Müəssisənin innovativ fəaliyyətinin idarə edilməsi və innovativ potensialın qiymətləndirilməsi üçün ən təsirli vasitələri seçmək üçün sənaye sektorundakı müəssisələrdə innovativ fəallığın artırılması yollarını hazırlamaq lazımdır. Bu, müəssisənin rəqabət qabiliyyətini artıracaq, innovasiyalar üçün daxili imkanları tez müəyyənləşdirəcək və kommersiya fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmaq üçün təşkilatın inkişafı baxımından gizli ehtiyatları aşkar edəcəkdir. Mövcud olanların təkmilləşdirilməsi və müəssisədə innovativ fəaliyyətin təşkili üçün yenilərinin axtarışı sənaye müəssisələrində innovasiya strategiyasının reallaşdırılmasına imkan verəcəkdir. Müasir iqtisadi inkişaf və bütövlükdə müəssisələrin və sənaye sahələrinin inkişafı şəraitində innovativ inkişafı strategiyasını qurmadan və bacarıqla reallaşdırma- dan əhəmiyyətli rəqabət üstünlüyünə nail olmaq mümkün deyil. Bunu innovasiyada liderlik edən təşkilatların qalib gəldiyi global ticarət arenasında yerli istehsalçılarla xarici şirkətlər arasında müştərilər və bazarlar uğrunda mübarizə təsdiq edir. “İnnovasiya strategiyası” anlayışının özü istehsalın texnoloji inkişafı üçün tədbirlər kompleksinin yaradılmasını, müəssisənin təşkilati strukturu və müasir idarəetmə üsullarının tətbiqini nəzərdə tutan ən mühüm funksional strategiyadır. Bu konsepsiyanın əsas məqsədi müəssisənin innovativ potensialının daha da inkişafını və reallaşdırılmasını təmin edən müəyyən şərtlər və amillər sisteminin yaradılması olan əsas innovasiya prosesi hesab etmək olar [9, s.52]. Sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin uzunmüddətli müsbət inkişafı üçün əhəmiyyətini nəzərə alaraq innovasiya strategiyasının tərfi aşağıdakı kimi formalaşdırıla

bilər - bu, müəssisəyə öz fəaliyyətində yeni bir şey yaratmaqla məqsədlərinə çatmağa imkan verən bir vasitədir. İnnovasiya strategiyası ilk növbədə müəyyən müəssisə, sənaye və istehlakçılar üçün yeniliyi ilə digər vasitələrdən fərqlənən müəssisənin məqsədlərinə çatmaq üçün vasitələrdən biridir. Sənaye müəssisələrinin inkişafı üçün innovasiya strategiyası məqsəd və vəzifələrin məcmusudur. İnnovasiya strategiyası innovasiyaların hazırlanması və reallaşdırılması yolu ilə rəqabət üstünlükləri təmin edən müəssisədə innovativ fəaliyyətin tətbiqi üsulları və tədbirlərin məcmusudur. Azərbaycanın iqtisadçı alimlərindən A.Musaev, A.D.Hüseynova və digərlərinin əsərlərində innovasiya potensialı müəssisələrin innovativ fəaliyyətinin məhsulları şəklində olan, elmi-texniki işlərin kommersiyalaşdırılmasını özündə birləşdirən bütün növ resursların məcmusu kimi ifadə edilir [10, s.26; 11, s.9]. İnnovasiya prosesinin əsas vacib əsaslarından biri müəssisənin modernləşmə və yeniləmə qabiliyyətini üzə çıxaran, texniki liderliyi və sinif üstünlüyünü müəyyənləşdirən innovasiya potensialıdır.

Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması səviyyəsinin intensivliyini təmin etmək və bunun üçün müvafiq təsirli tədbirlər görmək və daha məhsuldar alətlər tətbiq etmək lazımdır. Yeni innovasiyaların hazırlanması, mənimsənilməsi və tətbiqi, şübhəsiz ki, sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması prosesinin əsas mərhələləridir və son nəticədə onların rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir və yüksək texnologiyaların genişlənməsinə töhfə verir. Sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması ilə bağlı müəyyən problemlər meydana çıxır ki, bunlar da müxtəlif cəhətlidir: kadr baxımından: kadr çatışmazlığı, kadrların kifayət qədər ixtisasının olmaması; işçilərin narazılığı və s.; təşkilati tərəf: menecerlərin müəssisədə müəyyən edilmiş köhnə qaydaları dəyişmək istəməməsi, anlaşılmaqlıq və idarəetməyə inamın olmaması; maliyyə tərəfi: maliyyələşdirmə mənbələrinin olmaması, kifayət qədər texniki təchizatın olmaması, kapital qoyuluşları üçün sahələrin səmərəsiz seçilməsi. Bu problemləri həll etmək üçün vacibdir: 1. Yüksək ixtisaslı mütəxəssisləri qane edəcək layiqli iş şəraiti yaratmaq. 2. Kadrları müsabiqə əsasında seçmək. 3. İşçiləri yenilikləri reallaşdırmağa həvəsləndirmək. 4. İnnovativ potensialın qiymətləndirilməsi üçün yalnız müəssisənin

maddi komponentini deyil, habelə innovativliyin əsas daşıyıcısı kimi insan amilini də nəzər almaq. Rəhbərlik, ilk öncə, innovativ fəaliyyətin reallaşdırılması üçün yeni və əsaslı ideya və layihələrlə tam maraqlanmalıdır. Yalnız bundan sonra onlar bütün işçilərə innovasiyanın effektivliyini aydın, düzgün izah edə biləcəklər.

Nəticə

Beləliklə, baxılan problemlər üzrə bir qrup məsələləri və nəticələri ümumiləşdirərək bilirik:

- bazarın inkişafının indiki mərhələsində heç bir müəssisə öz fəaliyyətinə yeniliklər daxil etmədən öz rəqabət qabiliyyətini sabit saxlaya və ya artırma bilməz;

- İnnovasiya fəaliyyəti həm də sənaye müəssisələrinin işgüzar fəaliyyətinin saxlanmasına kömək edir və mühüm əlavə gəlir mənbəyidir;

- sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasını uğurla reallaşdırmaq üçün innovasiyanın inkişafı və tətbiqi zamanı yarana biləcək bütün problemlərin aradan qaldırılması lazımdır, bu, ilk öncə, müəssisənin rəhbərliyi ilə işçi heyəti arasındakı münasibətlərə aiddir, bu baxımdan sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılması prosesində uğurlu nəticələr əldə etmək üçün bu amilə fikir verilməlidir;

- sənaye müəssisələri istehsalın strukturunu şaxələndirmək və innovativ yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalını təmin etmək məqsədilə yüksək texnologiyaların hazırlanması və istehsalı tətbiqi üzrə səmərəli tədbirləri fəal şəkildə tətbiq etməlidirlər;

- sənaye müəssisələrinin innovativ inkişafı üzrə nəzərdə tutulan tədbirlərin reallaşdırılması onun investisiya və innovasiya mühitindən çox asılıdır;

- sənaye müəssisələri istehsal sektorunun investisiya cəlbəediciliyini təmin etməli və bununla da xaricdən investisiyaların cəlb edilməsini və texnologiya transferini stimullaşdırmalıdırlar;

- müəssisələr sənaye kadrlarının ixtisas səviyyəsini yüksəltməli və innovasiya, tədqiqat fəaliyyəti və müəssisə işçilərinin qabiliyyət və intellektinin təzahürü üçün lazımı şərait yaratmalıdırlar;

- sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasının uğurla reallaşdırılması yüksək texnologi-

yalı və ixrac yönümlü məhsullar hesabına istehsalın artmasına kömək edə və istehsal potensialının artırılmasını təmin edə bilər;

– beləliklə, sənaye müəssisələrinin innovasiyalaşdırılmasına kompleks yanaşmanın tətbiqi onların dinamik inkişafına və rəqabət qabiliyyətinin güclənməsinə səbəb olacaqdır və s.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Данилкова, Е.Б. Экономическая сущность и природа инновации // Вестник ВГУИТ. – 2017. Т. 79. № 1, – с. 326–331.
2. Таğıев, А.Н., Сəfərov, Q.Ə. İnnovasiya layihələrinin menecmenti. – Bakı: Elm, – 2013. – 284 s.
3. Герман, Е.А. Теоретическая инноватика: учеб. пособие / Е.А. Герман. – СПб., 2018. – 148 с.
4. Швецова, Ю.А. Условия роста инновационной активности предприятия / Ю.А. Швецова, А.В. Заступов // Стратегическое развитие инновационного потенциала отраслей, комплексов и организаций: Сборник статей VII Международной научно-практической

конференции, – Пенза, – 27–28 ноября 2019, – с. 298-301.

5. Əliyev, T.N. İqtisadi artımın innovasiya aspektləri. AMEA-nın 60 illik yubileyinə həsr olunmuş “İqtisadi artım və ictimai rifah” mövzusunda Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. – Bakı, – 2018, – s.28-34

6. Рахмани, Ф.П. Механизмы применения инновационной стратегии в развитии промышленных предприятий Азербайджана. Audit – 2020. 4 (30), – с. 81-94.

7. Mahmudova, L.F. Azərbaycanda strateji innovasiya fəaliyyətinin investisiya-maliyyə təminatının aktual məsələləri. Audit № 4, Cild 26, 2019, – s.24-36.

8. Баширов, Р.Р. Роль инноваций на предприятии: проблемы внедрения в производственную деятельность / Р.Р. Баширов, А.И. Селезнева // Управление. Экономический анализ. Финансы, Уфа, – 23–24 апреля 2018. – с. 204-209.

9. Чепсараков, А.В. Построение инновационной стратегии развития предприятия / А.В. Чепсараков // Стратегии бизнеса. – 2022. – Т. 10. № 2, – с. 52-53.

10. Musayev, A.F. İnnovasiya iqtisadiyyatı və vergi stimullaşdırması. – Bakı, Azərbaycan Universitetinin nəşriyyatı, – 2014. – 184 s.

11. Hüseynova, A.D. Azərbaycanda innovasiya potensialının təhlili. – Bakı: Elm və təhsil, – 2013. – 385 s.

Умид Чингиз оглу АЛИЗАДЕ

Докторант Азербайджанского Университета Кооперации,

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОЦЕССАМ ИННОВАТИЗАЦИИ ОТРАСЛЕЙ И ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ

Резюме

Цель исследования – определение теоретических подходов к процессам инноватизации отраслей и предприятий в современное время. С этой целью были исследованы пути эффективной организации и инноватизации деятельности промышленных территорий. В частности, были рассмотрены инновационные процессы на промышленных предприятиях. Приведены причины слабого развития инновационных процессов промышленных отраслей Азербайджана. Разработаны рекомендации и даны предложения по интенсификации инновационных процессов отраслей и предприятий в ближайшее время.

Методы исследования - преимущественно методы научного абстрагирования, анализа, синтеза, сравнения и обобщения. Помимо этого, были анализированы научные работы различных исследователей, посвященные инновационным процессам отраслей и предприятий.

Результаты исследования - научно-практические результаты связаны с полезностью при подготовке мер и стратегий действий в направлении расширения инновационных процессов на промышленных предприятиях Азербайджана в современных условиях.

Ключевые слова: промышленность, промышленные территории, промышленные предприятия, инновации, инновационные процессы, теоретические подходы к инновационным процессам.

Umid Chingiz ALIZADE

Doctoral student of Azerbaijan Cooperation University,

Theoretical approaches to the processes of innovatization of industries and enterprises in modern times

Summary

The purpose of the research – is to determine theoretical approaches to the processes of innovatization of industries and enterprises in modern times. For this purpose, the ways of effective organization and innovatization of the activities of industrial territories were investigated. In particular, innovation processes at industrial enterprises were considered. The reasons of weak development of innovation processes of industrial branches of Azerbaijan have been given. Recommendations and suggestions for intensification of innovation processes of industries and enterprises in the near future have been given.

Research methods are mainly methods of scientific abstraction, analysis, synthesis, comparison and generalization. In addition, scientific works of various researchers devoted to innovation processes of industries and enterprises were analyzed.

The results of the research - scientific and practical results are related to the usefulness in the preparation of measures and action strategies in the direction of expanding innovation processes in the industry of Azerbaijan in modern conditions.

Keywords: industry, industrial territories, industrial enterprises, innovation, innovation processes, theoretical approaches to innovation processes.

Daxil olub: 02.12.2023